

А.П.Болотнікова, к.філол.н.
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
Н.В.Бечкало, магістрантка
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ «ДОМАШНІ ТВАРИНИ» В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Видається важливим розпочати структурно-типологічний опис з аналізу ФО із зоонімами групи «домашні тварини» як найбільш близьких до людей з давніх-давен. Стародавні люди зробили перші кроки на шляху «одомашнення» з метою зробити своє життя комфортнішим і стабільнішим. Людина отримувала від одомашнених тварин не тільки матеріальні продукти (м'ясо, молоко, яйця), але й естетичне задоволення (домашні улюбленці).

Домашні улюбленці передовсім дають людям позитивні емоції, призначені для комунікування. Наприклад, коти – це загадкові тварини, люблять незалежність, полюють на птахів і гризунів.

Вибір зооніма *kot* з усього різноманіття сучасних домашніх улюбленців зумовлений тим, що він є одним із найдавніших домашніх улюбленців, який живе поруч з людьми, позитивно впливає на їхнє здоров'я та психологічний стан, на відміну від собаки, кіт – домашня тварина в буквальному смислі слова: *Jak kota w domu (chałupie) nie ma, myszy dowodzą*.

Кіт – природжений мисливець, суперечлива тварина. У *Słowniku języka polskiego* «kot – zwierzę domowe o miękkiej sierści, długim ogonie, długich wąsach i łapach zakończonych pazurami» [2, s. 361].

Кіт – це тварина, яка мурчить: *miauczy jak kot*; умивається: *kot się myje, będą goście*; п'є молоко: *dchodzi niepyszny jak kot od mleka*; полює на мишей: *jak kota nie ma, to myszy rządzą*; ластиться до людини: *łasi się jak kot*; боїться води: *boi się jak kot wody*; ніколи не плаче: *tyle, co kot napłakał*. Вважається, що кіт «несправжній»: *falszywy jak kot*. Така думка про kota випливає з того, що це тварина непередбачувана в поведінці і не такий вірний, як собака. Навіть добре приручений кіт може подряпати або вкусити свого власника. Ще одна причина полягає в переконанню, що це диявольська тварина. Кіт має здатність бачити вночі, що відрізняє його від інших тварин і людини, а тому наближає до світу темряви, і, отже, зла. Також кіт лінивий: *leniwy jak kot*; незалежний, любить свободу: *kot zawsze chodzi swoimi ścieżkami*.

У давнину котів розводили для боротьби з гризунами. Деякі коти лікувати нефрит. Сьогодні навіть у сільській місцевості котів розводять

для затишку і комунікації: *kocia matka, koci ojciec*. Кіт – домашня тварина, бо його тримають удома. Його поведінка, особливо незалежність та хижацтво вказують, що все-таки це дика тварина, обмежуючи свої стосунки з людиною до мінімуму.

Кіт, його зовнішні риси та характер дуже часто використовуються для опису людини. Дивно, що хоча у фразеології кіт має досить негативні конотації, „*kocie określenia*”, спрямовані на людину, є переважно позитивними. Ми часто називаємо когось із близьких нам за допомогою демінутивів: *kotku, koteczku, kotusiu, kociaku*. Ми можемо порівняти поведінку людини з поведінкою kota: хтось може видавати звуки, схожі на нявкання, муркотіння або хропіння. Можна сказати, що хтось *łasi się* або *drapie jak kot*. Спритність kota також оцінена в мові: *ktoś jest zwinny jak kot* albo *ma kocie (zalotne, uwodzicielskie) ruchy*. Окремі частини людського тіла можна назвати частинами тіла kota або порівнювати їх: ми говоримо *o kocich oczach, kocich pazurkach czy łapkach (jako dłoniach)*. Жінку можна назвати *kocicą*, а це означає, що вона чуттєва, приваблива, загадкова, але також підступна.

Неможливо чітко визначити, чи оцінюється кіт позитивно чи негативно. Репрезентовано ФО, у яких кіт має негативне значення, але переважна більшість ФО має позитивні конотації, пов'язані з людиною. Мовний образ kota схожий на його сприйняття людиною як тварини, не в мовному, а в реальному сенсі. Ставлення людини до котів неоднозначне: звичайно, це домашня тварина, дуже часто живе і любить людину, однак, не можна сказати з повною переконаністю, що кіт – лише «добра» тварина. Коти не дуже довірливі і вірні (особливо в порівнянні з собакою), вони горді і *chodzą własnymi drogami* не тільки в мові, але і в житті.

Kota сприймають позитивно не лише через приємні риси цієї тварини. На це впливають і культурні фактори: приручення kota в польській культурі не лише фізичного, але й мовного: з дитинства ми маємо справу з котом як героєм казок (Кіт у чоботях Шарля Перро), віршами (*Kotek* Юліана Тувіма чи *Chory kotek* Станіслава Яховича) або пісні (*Aaa, kotki dwa* або *Wlazł kotek na płotek*). На негативне сприйняття kota впливають позамовні чинники: пророцтво, гріх, чаклунство, нещастя, темрява, смерть, жорстокість, хитрощі, зрада, егоїзм, лестощі, гордощі, меланхолія, лінь.

Отже, ФО із зоонімами «домашні тварини» переважно вказують на важливість тварин в сільському господарстві, а також особливості їхньої поведінки, тому мають позитивні конотації.

Література

1. Skorupka S. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa 1985.
2. *Słownik języka polskiego*. Warszawa. Wydawnictwo naukowe PWN, 2009. 1357 s.

А.П.Болотнікова, к.філол.н.
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
А.І.Маркіна, магістрантка
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ «ДИКІ ТВАРИНИ» В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Семантична підгрупа «дикі звірі» об'єднує тварин, основним способом харчування яких є полювання. Хижаки – це небезпечні тварини, сусідство з якими змушувало бути виключно обережними і спостережливими.

У *Słowniku języka polskiego* «wilk – zwierzę drapieżne podobne do dużego psa» [2, s. 1146]. Вовк через те, що був пострахом не лише мисливців, а й пастухів, дуже часто асоціюється в мові зі своєю жертвою – вівцею. Як хижак, вбивця, жорстока і нещадна тварина, вовк постає у ФО, що описують людину. Ми кажемо, *chytry jak wilk na owce*, лицемірна людина, хтось, хто приховує свій справжній, поганий характер і злі наміри, які ми називаємо *wilkiem w owczej skórze*. Описуючи ситуацію, в якій люди, які не повинні зустріти один одного через очікуваний поганий кінець цієї зустрічі, можемо вживати ФО *zamykać wilka w owczarni*. Відомий також фразеологізм *krążyć jak wilk koło owczarni*, що означає небезпеку зі злісними намірами. Вівців і вовка пов'язує фраза *i wilk syty i owca cała* (обидві сторони щасливі, ніхто не робить шкоди).

Страх, викликаний не лише виглядом вовка, але й самою його назвою, відображено в мові: *nie wywołuj wilka z lasu* (не провокуйте нещастя) є переконанням, що назва імені небезпечної тварини (лев, ведмідь, вовк тощо) може призвести до нещастя. Ці переконання також перегукуються з часто використовуваним формулюванням *o wilku towa*, яке використовується, коли з'являється людина, про яку йдеться. Наражання на небезпеку репрезентує ФО *iść jak wilkowi w gardziel*.

Поведінку людини часто асоціюють з поведінкою вовка. Вовк-хижак утвердився в свідомості людини як тварина, яка може багато їсти *być głodnym/żarłocznym jak wilk, wilczy apetyt/głód*. Ситуацію без рішення відображає ФО *wpaść jak wilk w jamę*. Зловісні, блискучі очі цієї тварини служать порівнянням *oczy (komuś) błyszczą jak wilkowi (groźnie), patrzeć/spoglądać wilkiem*. Людина може рухатися *wilczym chodem*, тобто крадькома, тихо і обережно. Ці особливості також вказують на зовнішній вигляд і поведінку вовка не тільки в культурі, але і в позалінгвістичній реальності.

Людину можна назвати вовком у двох різних контекстах. Перший – *człowiek człowiekowi wilkiem* – очевидно, має негативну конотацію. Він зображує вовка, а також людину, як ворога, суперника, опонента. йдеться про переконання, що люди є ворогами, а не допомагають один одному – шкодять. Другий термін має нейтральне значення, ймовірно, тому, що присутність у ньому вовка невинуватана, це просто ідіома. Йдеться про *wilka morskiego* – досвідченого моряка.

У фразеології утвердився образ вовка як дуже голодної тварини: *głodny jak wilk* і ненажерливої: *wilczy apetyt*. З ФО *zjadł wilk psa, zjedli potem psi wilka* ми дізнаємось, що ворог вовка – собака.

Отже, універсальними характеристиками семантики зооніму *wilk* є три семантичні ознаки: вовк – це хижа тварина, надзвичайно ненажерлива, яка виє по ночах.

У *Słowniku języka polskiego* «lis – drapieżne zwierzę o wydłużonym tułowiu, wąskim, ostro zakończonym pysku i puszystym, długim ogonie» [2, s. 403]. Ця тварина як зоонім входить до складу ФО таких причин: це хижак, який загрожує домашнім птахам, особливо курям: *po śmierci lisa kury nie płaczą*; це герой казок та легенд: *stary lis*; це тварина, відома своїм хитром: *lisia czapa*. ФО *każda lizka swój ogonek chwali* репрезентує хвіст як найціннішу частину тіла лисиці.

Лисиця асоціюється здебільшого з негативними рисами: обманом, брехнею, лицемірством, лестощами, невдячністю, егоїзмом, злобою, хитрістю, самовихваланням. У словнику Ст. Скорупки вміщено десять ФО з цим зоонімом. Хитру, підступну юдину можна назвати *chytrym listem, szczwanym lisem, swanym lisem, starym lisem*.

Інша група ФО репрезентує поведінку людини порівнювану з поведінкою лисиці: *lisich wykrętach, lisim kroku, i lisiej ostrożności*. Варто зазначити, що остання ФО не містить негативної конотації, скоріше є позитивною рисою.

Крім того, в польській мові є ФО із зоонімом, що порівнює зовнішній вигляд людини з зовнішнім виглядом лисиці: *rudy jak lis*, який описує людину з рудим волоссям. Цей фразеологізм видається не має негативного забарвлення, а є нейтральним.

Отже, в польській мові лисиця містить здебільшого негативні конотації, вона була і залишається дикою, твариною. А те, що є чужим і невідомим з насторогою сприймається людиною, викликає у неї страх.

Основою для метафоризації ФО із зоонімами «дикі тварини» слугував рівень небезпеки для людини.

Література

1. Skorupka S. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa 1985.
2. *Słownik języka polskiego*. Warszawa. Wydawnictwo naukowe PWN, 2009. 1357 s.

А.П.Болотнікова, к.філол.н.
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
А.К.Сидорова, магістрантка
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ІЗ ЗООНІМАМИ «ЕКЗОТИЧНІ ТВАРИНИ» В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Можна виокремити з-поміж ФО із зоонімами, які зустрічаються не лише в нашому кліматичному поясі, але також є представникам екзотичної фауни – *osioł, małpa*. Поява назви цих тварин були наслідком впливу на польську мову біблійних причт, казкових мотивів інших країн. ФО із зоонімами «екзотична тварина» є малочисельною групою в польській мові.

Osiół (somar) зустрічається у чотирьох вживаннях. У *Słowniku języka polskiego* «*osioł* – zwierzę o szarej lub brunatnej sierści, długich uszach i krótkiej grzywie, wykorzystywane do przenoszenia ludzi i ładunków» [2, s. 595]. Напевно, найбільш несправедливо сприйнятим в полоністиці є осел. Конотації, пов'язані з цим, переважно негативні та зневажливі. Вони зосереджуються на трьох основних рисах, які приписуються цій тварині, ці риси – дурість, впертість і старанність.

Відносно невелика кількість одиниць, яка зазнала впливу загальнонаціональної мови (запозичення з байок Езопа): *głupi jak osioł; głupi jak somar; sprosty jak somar*. Перші два приклади стосуються шкільної практики, коли слабкий учень сидів на останній лаві, а третій фразеологізм репрезентує бездумну людину. Виходячи з поведінки осла, йому приписують впертість: *uparty jak osioł, uparty jak somar*.

ФО, які репрезентують нібито дурість, бездумність осла, але насправді людину, якої вони стосуються: *głupi jak osioł, ty ośle dardanelski/dardański/patentowany/skończony/stary* (означає – ти, дурню).

Мовний образ осла є досить негативним, окрім старанності (яка також здається вимушеною), він містить негативні риси, вади людини. Вони не відповідають реальному образу осла як тварини. Ці помилкові, несправедливі асоціації, викликані недостатніми знаннями про цю тварину, яка ніколи не була одомашнена в Польщі.

У *Słowniku języka polskiego* «*małpa* – zwierzę o silnie rozwiniętych półkulach mózgowych i chwytnych kończynach, prowadzące przeważnie nadrzewny tryb życia, żyjące głównie w lasach tropikalnych» [2, s. 425]. ФО із зоонімом *małpa (opica)* вживається в шести випадках: *wygląda (wyziera) jak opica; robi z siebie opicę*. Мавпа – це тварина, яка в старій Польщі була відома людям лише з оповідань, іноді їх можна було побачити в цирку чи

зоопарку. Виходячи з цього, вони зробили поспішні висновки про мавпу, а це означає, що мавпа містить конотацію, яку можна було б назвати поверхневою та недоцільною стосовно її реального образу.

У польській лінгвокультурі мавпа найчастіше є носієм таких особливостей, як кривляння, схильність до пустощів, забави. Вона також злісна, любить глузувати, дражнити. Це репрезентовано ФО із зоонімами: *przedrzeźniać kogoś jak małpa* (наслідувати), *robić z siebie małpę* (поводитися, як блазень) або *dostać małpiego rozumu* (поводитися нераціонально). Відомою є також ФО *małpie figle*, що означає розважатися і дурити.

Мавпа вважається уособленням дурості, бездумності, особливо у ФО *i daj tu małpie brzytwę*, що означає полегшити комусь некомпетентному зробити щось дурне і є презирливим формулюванням. Аналізована тварина також є символом дивної батьківської любові – в одній з байок Езопа, коли у мавп народилися близнюки, одне з любові обіймала до смерті, а друге було настільки знехтуване, що стало здоровим. Це репрезентують ФО *małpia miłość*, *małpie uczucie* – ця фраза стосується любові до дитини і означає почуття перебільшеної любові.

Називати когось мавпою завжди означає негативний заряд, слугує образою, прізвиськом. ФО викриває людські вади, особливо такі, як потворність чи злоба, розбещеність та підлість: *Tu małpo (jedna/stara/wredna)!* (зазвичай стосується жінок) або *Tu małpia mord!* Зло, приписуване мавпі, підтверджується також ФО *małpia złośliwość*.

Ці, переважно негативні, часто помилкові та неповні конотації, ймовірно, є наслідком того, що мавпа була екзотичною твариною, яку бачили в її неприродному середовищі. Тому її вважали цирковою твариною, завданням якої було розвеселити публіку. У цирку чи зоопарку дуже легко було помітити її спритність. Європейці не мали можливості бачити мавпу в її природному середовищі проживання, вони не могли спостерігати за її життям, повним спектром поведінки, отже, вони робили лише дуже поверхневі висновки, що впливали з побаченого, спостерігаючи за поневоленою людиною мавпою. Мовний образ мавпи дуже відрізняється від того, як ми сприймаємо її в сучасному нелінгвістичному світі. Адже мавпа вважається однією з найрозумніших тварин, вона вирізняється своєю здатністю пов'язувати факти і запам'ятовувати. Однак на мовній площині залишається недооціненою.

Отже, ФО із зоонімами «екзотичні тварини» – малочисельна група в польській мові із здебільшого негативною конотацією через брак знань людини про відповідну тварину в польській лінгвокультурі.

Література

1. Skorupka S. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa 1985.
2. *Słownik języka polskiego*. Warszawa. Wydawnictwo naukowe PWN, 2009. 1357 s.